

JÁMBORNÉ BALOG TÜNDE Árnyékhuszárok

*Sírjaikat régen földülták,
csontjaikat padmalyba kaparták,
és másokat temettek helyükbe.*
Szenti Tibor

1.

Dédapám háza – a református eklézsia egykori ispotálya – úgy állt az ótemplom vaskos tornyával átellenben, mint valami szélesen elterpeszkedő földvár. A meszelés megkopott rajta, lemezesen hámlott a sárból rakott, kövekkel megerősített falakról, és a boglyas zsúptető alól lőrészszerűen keskeny ablakok lesték az úton elporzó szekereket, amelyeket feltartóztatni nem volt képes semmiféle erő. Jöhettek tatárok, törökök, osztrákok, muszkák, rácok vagy éhes és elcsigázott menekültek, a végtelen szekérsorok egyre áradtak a dús Bánátból búzás zsákokkal, hagymával, zöldséggel és baromfival megrakodva, mintha maga a bőség tartott volna dáridót a városba vezető utakon, fittyet hányva a fenyegető veszedelmeknek, háborúnak és éhínségnek. Lehetett aszály, pusztíthatott árvíz, kolera, az országos vásárokat juszt is megtartották, és hitetlenkedve, de azért babonás borzongással hallgatták a szikár és komor pusztai embereket, akik Sűrútanyán, Hatrongyoson vagy a vetyeháti csárda környékén találkoztak a Teknyőkaparóval, és suttogva adták tovább jóslatait. *Azt mondta, nemsokára lőcstelen, ló nélküli szekerek szaladgálnak majd az utakon, nem húzza ló, oszt szalad. Lösznek vasparipák, a nagy fehér ló sügüvig jár a vérbe, össze lösz fűzve dróttal a világ. A gyerökeink mög majd látják a vasmadarakat röpülni.*

A szorgos város lakói legfeljebb télen tartottak pihenőt, adventtől Bőjtelő haváig, de a lovak – kényesen táncoló sárgák, nehézkes almásderesek, szilaj feketék – akkor sem nyughattak: könnyű szánokat vontak a síkosra taposott havon. Tág orrlyukaikból párafelhők törtek elő, mintha ők fűjták volna a kertekbe, a pajták közé a befészkelődő ködöt, és ha bele is olvadtak a sötétségbe, nyakukon szüntelenül szólt a csengő, jelezve, hogy ott vannak láthatatlanul is. Jelenlétük csak a kijárási tilalmak heteiben szünetelt, például a betyárok összefogdosása idején. Jó alkalom volt az a hamu alatt lappangó parázs elfojtására: a zsványokkal együtt kifüstölték a bujdosó honvédeket, akik csupán a jelre vártak, hogy újra fellobbantsák a lángot.

Az új század elején, apám gyermekkorában azonban már alig emlékezett valaki erre, legkevésbé az öreg király, talán még ő is kokárdát tűzött a rendjelei mellé,

ha nem is március tizenötödikén, de a helyette ünneppé kinevezett áprilisi napon. Azon a ködös, hollószárnyon leereszkedő november eleji délutánon azonban, amikor újra érkezett az Árnyékhuszárok látogatásának ideje, rajtuk kívül egy árva lélek sem gondolt azokra a gyászos időkre. Sőt, ők sem jutottak eszébe senkinek, kivéve dédanyámat, neki is csak azért, mert meg kellett sütni a holtak cipóját, mint ahogy eddig is minden esztendőben, a koldusoknak, akik felekezetre való tekintet nélkül mondtak imát a család halottaiért. Dédanyám azonban nem csupán a kéregetőkre gondolt, az ő szívében jutott hely ezeknek a nyomorultaknak is, akiket úgy elfelejtett a világ, mintha soha nem is éltek volna.

Mert igaza lett a mindenható kancellárnak. *Ennek az egész felfordulásnak az emléke addig él, amíg az utolsó honvédet ki nem viszik a temetőbe,* mondta, azután kortyolt egyet illatos kávéjából, és elővette a burnótszelencéjét.

Apám – alacsony sámli állva, orrát a tenyérnyi ablak üvegéhez nyomva – naphosszat figyelte a szekereket, csupán annyi időre hagyva el őrhelyét, amíg megette a csülökkel elbolondított paszulylevest – sütéskor mindig ez volt az ebéd nagy karéj friss kenyérrel –, azután tovább folytatta a strázsálást, míg a korán leereszkedő éjszaka karanténba nem zárta a várost, közepén a két utcára néző, alacsony sarokházzal, ezzel a biztonságos szigettel, benne a meleget ontó, terebélyes kemencékkel. Dédapám ekkorra már leoldotta magáról a kék vászonkötőt, amit mindig magára vett, ha kiment a jószághoz, leült tölgyfából ácsolt karosszékebe, és a kupica törkölypálínkáttól megeredő nyelvvel mesélni kezdett a mellé húzódó kisfiúnak az ántivilágról, de leginkább katonáékról.

Dédapám *Ferenc Jóska* koronázása után két évvel kapta meg az obsitot, és katonaidejének hét esztendeje alatt bejárta a birodalom minden zegét-zugát Galiciától az Enns-folyón túl, az *óperenciáig*, Königrätztól Milánóig, a magyar bakák *Majlandjáig*, közben azonban koptatta a császárváros kikövezett utcáit is fényesre suvikszolt, sarkantyús csizmájával, de leginkább lóháton járt, mert lovasezredben szolgált, és alföldi parasztyerek lévén úgy értett a lovakhoz, mint senki más.

Dédapád huszár volt Bécsben, mondta Mária nagynénem, a legkisebb lánya, és megajándékozott az öreg szironyos bőrözésű, birodalmat bejárta fakulacsával. *Úri dolga volt, vitte a hadnagya leveleit a jószágú bécsi frajláknak, és a kulacsából soha nem fogyott ki a Grinzingből való fehér burgundi. Az ám a bor; a többi csak lőre.*

Hétéves katonáskodásának legemlékezetesebb eseménye minden bizonnyal a császárral való találkozás volt: egy díszszemlén néhány pillanatra szemtől szembe kerültek egymással. És bár azelőtt gyakran fogadkozott földijének, a szentlőrinci őrmesternek, hogyha ő

egyszer, egyetlenegyszer Ferenc Jóskával beszélhetne, úgy a fejére olvasná, mennyi igazságtalanságot kellett miatta a szegény magyaroknak elszenvedni, hogy a fölséges császár belepirulna és elszégyellené magát. Talán bocsánatot is kérne, mert annyi derék ember vérét ontatta ki hóhéraival.

Dédapám jól emlékezett gyerekkorából a mindig feketében járó hölgyre, ama tizenhárom közül a legvittezebbnek, a rác tábornoknak az özvegyére. Férje iszonytató halála után a mi városunkban, rokonainál talált menedéket, és vasárnaponként kisírt szemmel, de büszkén fölsegett fölvel ment a misére. A járókelők kalaplevévé álltak sorfalat az út két oldalán, amerre elhaladt. Ezt még úgy-ahogy eltűrték a csendbiztosok, behunyták a fél szemüket, de a gyásznap éjszakáján elkövetett rendbontásból, a tizenhárom facsemete sóház elé ültetéséből nagy kalamajka lett. Lefogtak vagy két tucat gyanúsítottat; vándorló mesterlegénytől nagyszakállú zsidó bőrkereskedőig, tanyai bérestől városi polgárig mindenféle rendű és rangú személy volt közöttük – dédapám testvérbátyját is bevitték –, de a tettesek soha nem kerültek elő.

Amikor a nem remélt esemény bekövetkezett, és dédapám olyan közel került Ferenc Jóskához, hogy egy kard-suhintással a fejét vehette volna, csak állt némán, mint a partra vetett hal, és egy szó nem sok, annyi sem hagyta el a száját. A császár nagycsontú, fehér lovon ült, fél fejjel kimagasodva kísérei közül. Hosszúra növesztett pofaszakállal dúsan és szőkén göndörödött, mellén gyémántokkal és rubintokkal kirakott arany rendjelek szikráztak vakító fényvel. Peckesen léptetett el a huszárok sorfala előtt, szemét valami távoli pontra szegezve, ám dédapámhoz érve megtorpant, jól megnézte magának, azután – apám története szerint – így szólt: *lépjen elő, katona, szep nagy bajusz fan kendnek*, s mivel éppen nem volt nála a buk-szája, a szárnységdjével adatott egy aranyat dédapám-nak. Az arany forró volt, mintha egyenesen a pokolból került volna abba a kétféjű sasokkal telehímzett erszénybe, ahonnan dédapám tiltakozó tenyerébe pottyant, de arany volt, sárarany a császár babérkoszorús képmásával. Apám látta a legendás érmét – gyerekkorában még megvolt, dédapám halála után tűnt el kézen-közön –, és emlékezett két kis horpadásra is a peremén, a gyanakvó tűzérőrmester foga hagyott nyomot rajta.

Dédapám hadi tevékenysége nem merült ki a levélhordásban és bajuszpödrésben, s bár arról nem szólt a fáma, hogy a königgrázi csatában az első vagy az utolsó közt járt-e a megfutamodásban, a lovakhoz módfelett értett, és rövid, térdben görbülő lábán látszott, hogy az Isten is huszárnak teremtette. Ezért történhetett, hogy amikor Ferenc József végre elszánta magát a rebellis magyarokkal való kiegyezésre – többek

közt a fent említett csúfos csatavesztés miatt –, rá esett a választás, hogy Milánóban állomásozó ezrede ajándékát, egy pompás fehér mént Budára, a koronázásra elvigen. Akkora volt a belé vetett bizalom, hogy rábízták a ló kiválasztását és előkészítését is, *nálad, fiam, senki se tudja jobban elvégezni*, veregette meg vállát az őrnagy. Dédapám mellét büszkeség dagasztotta, és ki is piperázta azt a paripát úgy, hogy fénylett minden szőrszál rajta, s éjjel-nappal vigyázta, le ne heveredjen az alomra, ahol tündöklő tisztaságát sárga húgyfoltok szennyezhetnék volna be. *Szép idők vótak azok, mikor én a császár lovát lovagoltam!*, sóhajtott dédapám, és apám ragyogó szemmel hallgatta, mert ilyen nagyapja biztosan senkinek sincs a világon.

Azok a lovak azonban, a birodalomban sokféle állomásozó magyar huszárezredek ajándékai, soha nem jutottak el Budára. Az indulás utáni napon izenet jött Bécsből, s mindet visszaparancsolták; az osztrák hadvezetés nem volt olyan bölcs, mint a kancellár, húsz év alatt sem felejtette el a forradalmat és a sebtében összeverbuvált szedett-vedett sereg, az *Árnyékhuszárok* vitézségét, dehogy mertek volna magyar katonákat – még hozzá lovasokat – engedni a császáruk közelébe.

2.

Dédapám háza – tele lik-luk szobákkal, kamrákkal – olyan volt, mint valami labirintus. Hosszú, oszlopos gangjáról számtalan helyiség nyílt, belül zezugos járatokkal, sötét odúkkal, titkos kaminokkal, rejtett fülkékkel, otthont adva az egész családnak, és néhány idegennek is. Az utcára nyíló nagy sarokszoba valaha kocsmá volt, később vegyeskereskedés lett. Sót és süvegcsukrot, petróleumot és kocsikenőcsöt árult benne a boldogtalan Irlanda Lujza néni. Mondták, Lujzika korábban szép, vidám leány volt – haragudott is dédanyám, ha az ura maga ment a boltjába marhasóért a teheneknek –, de ennek már a nyoma sem látszott rajta. Puffadtan és komoran ült a pult mögött, évről évre kövérebben a tömérdek kacsahústól, amit a cselédlánya sütött neki, és hozott utána nap mint nap egy fedeles cseréptálban. Abban az időben, amikor apámék is dédapám házában laktak, jární se nagyon tudott. Ízületeiben és a szívében lerakódott a zsír, nem járt már táncmulatságba, és nem indította meg a mások baja, mint fiatal korában. Hiába szólt a zene a Korona Kertben, és hiába botorkáltak be boltjába a sánta, béna és vak koldusok, a dallamok leperegtek róla, akár rucák tolláról a víz, a kéregetőket meg elzavarta, nem kaptak tőle egy piculát se. Apám láttán azonban feltámadt benne valami bizsergés. Pár szem promeneli vagy savanyú cukrot adott neki, és asztmán kapkodva a levegőt azt motyogta, hogy ilyen takaros fiacskája neki is lehetett volna, ha... de soha nem

fejezte be. Ki tudja, mi járt ilyenkor az eszében. Mári szerint a Prédikátor Fiával szövődő románca jutott eszébe, amely szertefoszlott, mielőtt bármi is lett volna belőle. A Szabadság nemtője, az a nagymellű, szárnyas nőszemély vonzóbbnak bizonyult nála, és Írlanda Lujza mindig azt hitte, hogy a Prédikátor Fia éjjel-nappal csak arról álmodozik. Elhessegette hát a még most is előtolakodó képét, akár egy zümmögő legyet, és kezébe vett egy újabb kacsacombot.

Arrébb, a tornác dereka körül a Mandl kisasszonyok laktak, a hagymával kereskedő Mandl Izsák szegény nővérei. Nem állhatta őket a sógorasszonyuk, ezért költöztették el őket az Úri utcai emeletes házból. Bátyjuk inkább árendát fizetett értük, csak ne kelljen a felesége apprehendálását hallgatni a testvérei miatt. Apámat a Mandl kisasszonyok is kedvelték. Ha Krausz bácsi, a sakter levágta a tömött libájukat, a nyakából libakolbászt csináltak, és mikor megsült, behívták a kisfiút, *olyan helyes kisgyerek, egy kis kóstolóra.*

Az országos vásárookra összesereglett mutatóványosok közül is megszálltak néhányan a régi ispotályban, a Tűznyelő meg a Planétás Ember, de ők csupán rövid időre jöttek. Igaz, hogy az a pár nap szerfölött érdekes volt: a Tűznyelő egy-két kupica pálinkáért bemutatót tartott a szomszédságnak, és apám egészen közlőrl gyönyörködhetett a kunsztokban, a Platénás Embernél meg palacsintáért húzhatott cédulát a házban lakó asszony-nép. A legjobb azonban az volt, mikor nyitva maradt a kalitka ajtaja, és a Planétás összes fehér egere elszökött. Dédanyám macskája hetekig vadászott rájuk, de egyet sem sikerült megfognia, és Csáki Zsuzsika néni szerint – ő volt dédapám házában utolsó, bontás előtti lakója – még a második világháború után is fogott világosabb színű, majdnem fehér példányokat az egérfogója.

Végül ott élt a Prédikátor Fia. Öreg volt már, közel járt a kilencvenhez. Évekkel a szabadságharc bukása után, még az apja jussán került ide. Sokáig rejtőzött itt, majd hognem befalazva élt a füstös konyha mögötti kamrában, a falon át is hallgatva az ispotálybéli haldoklók átkait és fohászait. Beszélték, hogy néhányszor valóban berakták a nyílást – tartottak erre a pajtában vályogtéglát –, amikor razziázni kezdtek a városban betyárok vagy szökött honvédek után, be is tapasztották-meszelték, és máglyát raktak a tűzhelyen, hogy feketére fesse a füst és a korom. Csupán egy szellőző lyukat hagytak a falon, napokig azon át adták be az enivalót. A veszély elmúltával kibontották a falat, és a Prédikátor Fia visszatérhetett megrögzött szokásaihoz: nappal aludt, éjszaka pedig járkált az udvaron, vagy kiült egy tuskóra nézni a csillagokat és hagymázos terveket szőni a szabadság kivívására.

Dédapám vele együtt vette meg az ispotályt, mert az eklézsia az apja érdemeire való tekintettel kikötötte, hogy *Prédikátorunk Fija hóttáig maradhasson*, bár akkor már nem volt oka a bujdosásra, önként folytatta a raboskodást. Ennek fejében a presbiterek elengedtek valamit a vételárból, de rossz vásár volt, mert fél tucat öreg hadfi is járt a bujdosóval. Azok már régóta szabadon jártak-keltek, ám gyakran ott lebzseltek körülötte, dédanyám meg etette mindet, *mert nem bírt azzal az áldott jó szívével*, főzött rájuk is, míg lassacskán el nem maradtak. Az új század hajnalán egymásután költöztek ki a temetőbe. A millenniumot valamennyien megérték, de attól fogva minden esztendő elvitt egyet közülük. Azóta csak látogatóba jönnek vissza halottak napja táján a nekik járó cipócskáért, meg hogy beköszönjenek a hadnagyukhoz.

Dédapám házában, ahol annyi különös ember megfordult, fel sem tűntek, pedig elég furcsa szerzetek voltak, dédapám *Árnyékhuszároknak* nevezte el őket. Horpadt, forgóját vesztett csákójuk sötét árnyékot vetett elmosódó, szürke arcukra; rongyos, pecsétetes atillájukon lógott, lifegett a megfeketedett zsinórozás, beesett mellükön rozsdás medáliák csüngtek, vásott csizmájukra vastag kérget vont a temetői sár. Amint megérkeztek, a Prédikátor Fia elővette az ajtó mögötti sarokból a golyó lyuggatta zászlót, és kitűzte a veranda egyik oszlopára, ott cibálta, tépte aztán a bánatos őszi szél.

Dédapám leszalajtotta Tónit, a legkisebb fiát a pincébe borért, *vigyél nekik két kancsóval a csigerbül*, morogta a bajsza alatt, dédanyám meg szakajtóba rakta a hajnalban kisült cipókat, és kiküldte Édesvicát a hátsó kamrába egy kis szalonáért, *a tavalyibül, amék mög van sárgulva, jó lősz az avas is nekik, szövényöknek, úgyse érzik mán az ízit sömminek.*

Apám kíváncsian ólalkodott Tóni mögött, de bemenni nem mert vele oda, ahol *azok* ültek az asztal körül. Kíváncsi volt rá, miről beszélnek, de eleinte nem szűrődött ki semmi, az Árnyékhuszárok leszoktak a hangos szóról még azokban az időkben, amikor mindegyikükre két-három titkosrendőr jutott. Azok a kopók mindenütt ott voltak, *a nagy összeborulás* után is, ahogy a Prédikátor Fia emlegette a kiegyezést, mindenütt összeesküvést orrontottak, s ahová mégse jutott belőlük, ott a csendbiztosok egykori üldöző legényei füleltek utánuk.

Ezök a szövény Árnyékhuszárok mind ott vótak Világosnál, magyarázta dédapám a fiainak, *ahun le költöttönni a fegyvert a muszkák előtt. A Maroson gyűttek le aztán, egyenkint vagy kettesivel, a tutajosok elbújtatták őket a kalyibába és a só közé rissz-rossz zsákokkal letakarva, aztán mielőtt kikötöttek rakodni, a szövényök partra úsztak.*

Volt, aki ősszel ért ide, volt, aki tél elején. Majd megvette őket az isten hidege, de nem mehettek be a városba, odaki meg nem találtak födelet a fejük fölé. Végül bevették magukat a lelei rétbé, a mocsárba a többi szegénylegénnyel. Volt egy-kettő, aki beállt közjűk, de az igazi huszárok nem közösködtek a Babáj Gyurkákkal meg a Marsi Miskákkal, bármit fogtak is később rájuk, nem lett útonálló belőlük. Nádból raktak kunyhót maguknak, mint a vízi madarak, a zombékon. Megtanultak fegyver nélkül halászni meg vadászni, mert féltek, hogy a lövések elárulják őket – a puskák egyébként is hasznavehetetlenek voltak, a mocsár nyirkos levegőjétől mind berozsdásodtak. A bujdosók pusztá kézzel kifogták a lékből a halat, hálót vetettek a vízen úszó vadkacsákra, s ha kijebb merészkedtek a megművelt földekre, leütötték kövel az alvó fácánkakast. Csak amikor már durrogni kezdtek a fák a fagytól, és megjelentek a hegyekből lehúzódo, portyázó farkasok, akkor kéredeztek be éjszakára valamelyik tanyai csárdába. S ha fiatal volt a csárdásné, a csárdás meg öreg, még az is megesett, hogy egyik-másikuknak patyolat ágyat vetettek.

Persze az ilyesminek híre ment. A tanyákban és a városban pusmogtak róluk az emberek, és a betyárok sem nyughattak. Hiába akartak a bujdosók észrevétlenek maradni, azok a zsványok folyton fölhívták magukra a figyelmet. Hol a pátfalvai plébánost rabolták ki, hol a szegvári vásárból hazafelé tartó zsidó kereskedőket, hol meg az aradi postakocsit. A pandúrokból gúnyt űztek, lökupakért üzengettek nekik, s az egyik csendbiztost éjszaka kirángatták az ágyából, hogy mulasson velük a lelei csárdában, hajnalig. Citerásokat is hoztak, akiknek addig kellett játszani, míg másnapra megjött a katonaság, és kimentette a csendbiztost a muzsikussal együtt.

Ezzel betelt a pohár, erre már nem volt pardon. Az eddig tiltakozó főispán ellenvetés nélkül hozzájárult még egy svadron osztrák lovaskatona városba hozatalához, bevezették a kijárási tilalmat, elrendelték a statáriumot, lerontottak két tucatnyi csárdát, és hozzákezdtek a szegénylegények összefogásához.

3.

A Prédikátor Fiát négy év bujdosás után embervadászaton fogták el. Tél volt, a mocsár fenéig befagyott, és az aranyárgára öszült nádas – amely eleddig menedéket adott – most ellenük támadt; vízszintesen suhogó éles és szűrős levelei úgy vagdalták össze a menekülők arcát és kezét, mint a frissen fent kaszapenge. Az időjárás sem kedvezett nekik. Tiszta, derült idő volt, és a hold fölhagyott az alakoskodással, nyíltan megmutatta, kinek a pártján áll: nap-pali fénnel árasztotta el a rétséget, a legeldugottabb zugokat is bevilágította. Az üldözők láncot alkotva fésülték át a

nádrengeteget, és kétszáznál többen fennakadtak a hálón, de nem a zsványok ám, azok most is fülest kaptak egy kikapós csendőrfeleségtől, és lopott lovaikon már a szomszéd megyén is túl jártak, hanem a szegény honvédek. A vadászat végén a katonák és a csendőrök összeterelték a foglyokat, és még ott kint lajstromba vették a zsákmányt, azután láncra fűzve a városba hajtották őket, mint a vágóhidra kiválogatott marhákat. Tudták, hogy mi lesz a soruk: az elfogott honvédeket, hacsak nem voltak rokkantak vagy túl öregek, besorozták az osztrák ármádiába, de volt, akire börtön várt, hosszú, keserves fogság Aradon vagy valamelyik másik várbörtönben.

A szolgabíró – a Prédikátor öregebb fia – a megyeháza pincéjében talált rá az öccsére. A kisebbik fiú egykedvűen támasztotta a falat, az arcát összeszabdalo éles vágásokból itt-ott szivárgott a vér, és a szeme se rebtent a testvére láttán. Talán meg sem ismerte a sötétben. *Maga ott, jöjjön velem*, szolt rá a szolgabíró parancsoló hangszúllyal, de ő mozdulatlanul állt tovább, mintha nem hallaná, és csak akkor moccant meg, amikor a bátyja elvesztítve türelmét, rákiáltott: *Gyere már, az istenedet!*

Fölérve a fáklyákkal kivilágított árkados folyosóra, a szolgabíró odaszolt az örködő pandúroknak: *Kihallgatom ezt az embert, soká tart majd, ne engedjenek be senkit hozzám!* Hivatali szobájában először elvágta az öccse kezét összegúzódo kötelet – a háta mögött volt szorosra kötve –, azután lépett vissza az ajtóhoz, hogy bezárja maguk mögött. Kattant a zár, és a szolgabíró az ablakhoz sietett, hogy kinyissa. Némán ereszkedtek le a kihalt utcára, a város csöndes volt, mint a temető. *Pedig farsang van*, gondolta a Prédikátor Fia, *hová lettek a csengős szánok, a vidám kompániák?*, de nem szolt egy szót se. Aztán mint valami jelenés, fölbukkant előttük a vaskos, bástyaszerű torony és mögötte a templom fehér hajója. A Prédikátor Fia nem emlékezett rá, hogy ilyen nagy, de most óriásinak látszott az éjszaka tengerén úszva. *Leviathán*, mormolta, és az a különös gondolata támadt, hogy ez a Cet el fogja nyelni, és ott sínlyódik majd síkos gyomrában az idők végeztéig.

A templomkerítés kapuja nem volt bezárva. A szolgabíró belökte az egyik szárnyat – nesztelenül mozgott, nem csikorgott, mint régen, valaki nyilván készült a jövetelükre, beolajozta a sarokvasakat –, és elindultak a torony felé. Még oda sem értek, amikor oldalán kinyílt a kisajtó, és kivált belőle egy árnyék. Az arca nem látszott, ahhoz túl sötét volt, de görnyedt, botra támaszkodó alakja ismerősnek tetszett. A Fiút készületlenül érte a látvány, idáig valahogy nem gondolt rá, hogy találkozhat az apjával, a Prédikátor azonban tartotta magát, és szilárd hangon megszólalt: *Az Úr elvette, az Úr viszszaadta, legyen áldott az Úr neve.*

Most nincs idő prédikációra, apám, szolt rá nyersen a szolgabíró, vigye föl gyorsan a szószékre a foglyát, az a falba épített belső járat jó rejték leszen valameddig, azután siessen haza, hogy otthon találják az embereim, mert kiküldöm őket a szökevény után.

Így történt, hogy a Prédikátor Fia megmenekedett a váró öt év várfogságtól. Helyette azonban holtig tartó rabság várt rá, mert mire kijöhetett az ispotályban elfalazott kamrából, elment mellette, eliramlott az élet.

4.

Az Árnýékhuszárok az asztal körül ültek, mind a heten. Alig látták egymást a félhomályban, mert az olajmécs lángja nem bírta a kamrát betöltő sötétséggel, de nem is sok látnivaló akadt rajtuk, pedig de szép szál legények voltak egykor, bizony, megakadt a lányok szeme rajtuk. Szőkék, barnák, délcegek és még délcegebbek akadtak közöttük, mostanra azonban az idő lekoptatta róluk a különbségeket, a halálban olyan egyformák lettek, akár dédanyám szakajtójában a cipők. Hátuk megdőbült, mint a roskadozó honvédi

házak tetőgerince; arcuk besüppedt, mint a sírjukra rakott halom; csapzott, szürke üstökük, kócos Kossuth-szakálluk ott lent tovább nőtt, mellüket, hátukat verte, csimbókos szálai közé falevél, madártoll akadt. Esetlenül ültek az asztal körül, és mímelték, mintha falatoznának, de nemigen ment le a torkukon semmi, régen elszoktak már az evéstől. Lassan forgatták fogatlan szájukban a friss kenyeret a tavalyi szalonnával, kortyolták rá a savanyú bort, és közben nagyokat hallgattak. Az ital azonban, ha rossz volt is, megoldotta a nyelvüket, az órák múlásával mind hangosabbak lettek.

Nem kéne szólni nekik?, jött be a konyhából dédanyám. Hadd rá, nyugtatta az ura, nem köll félni tőlük, nem ártanak azok a légynek sé. Mire mögyszólnak a kakasok, úgyis eltűnnek, mintha itt se löttek volna. Aztán ki tudja, löhet ám, hogy utoljára gyűttek össze. Nagy változások vannak készülöben. Mostanában kétször is dudásokkal álmodtam, az pedig

háborút jegyöz. A Teknyőkaparót is látták Hatrongyoson. Akkora vihart támasztott, hogy lévitte a csárda tetejét. Emléköztök? Azt is mögjósolta, hogy ha löcstelen kocsik szaladgálnak az utakon, a fehér ló mög szügyig vérbe gázol, vége lösz a világnak. Hát az a szekér mán itt van, láttátok tik is Mandl Izsákot az automobilján, a fehér ló is biztosan möggyün hamarosan.

Ezök a szögény huszárok mög mulassanak egy utolsót, úgyse sok örömük vót az életbe.

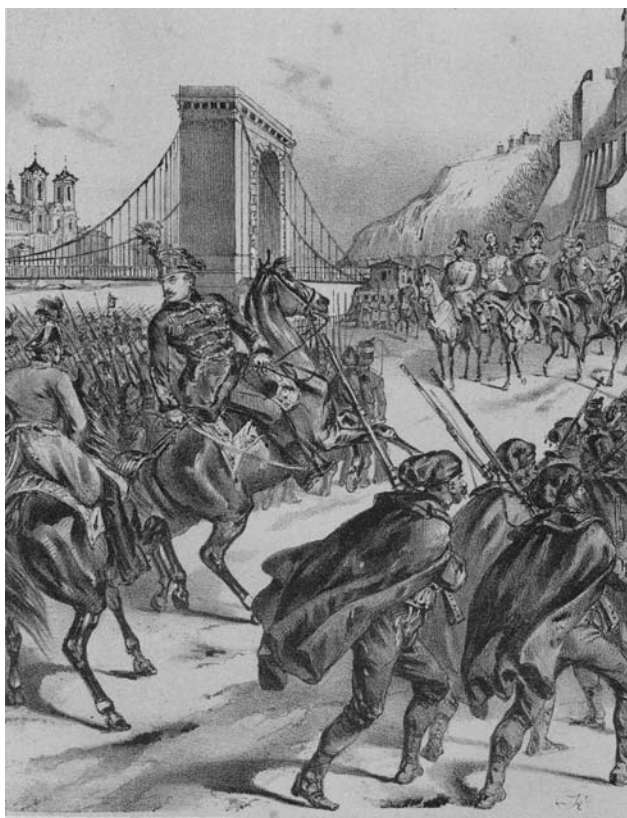
Kint sűrűbb lett a köd, nyirkos homály telepedett a városra, és a lámpagyújtogató elindult szokásos körútjára, fellobbantani a gázlámpák lángját, hogy elkésett szentjánosbogárként bevilágítsák a késő őszi estét.

Bent a nagyszobában is leengedték a lámpát. Szép, porcelánernyős jószág volt, vékony láncon lógott az asztal fölött a mestergerendáról, és előbb pislákoló, majd fokozatosan föl erősödő fénye körbevándorolt a berendezésen, a sarokpad és a fali téka festett szegfüvein és tulipánjain, a terebélyes búboskemencén, a fölébe

szerelt apróhagymaszárítón, végül megállapodott a szublót díszein: a *Palicsi* és *Pöstyéni emlék* feliratú poharakon szélről, és a két öblös porceláncsupron közepén, egyikén Ferenc József, a másikon Kossuth Lajos arcával. Apám már ki tudta betűzni a nevüket, és ismerte a bögrékben rejlő kincseket is: a császár ajándékozta aranypénzt és a szabadságharcból maradt relikviát, egy összehajtogatott, véráztatta Kossuth-bankót.

Dédapám kivételesen öntött még egy kupicával magának a tavalyi eperpálinkából, hogy kiűzze csontjaiból a didergést. Átfázott kint a lovagnál, és nem tudott átmelegedni.

Apám megbújt a kemencesutban. Máskor aludni küldték ilyenkor, de most elfelejtkeztek róla. Összehúzta magát kicsire, és remélte, hogy nem veszik észre. Kintről, a Prédikátor Fiának kamrája felől ugyancsak különös hangok hallatszottak. *Mi ez?*, riadt fel dédanyám a kemence melletti szunyókálásból, *halljátok tik is?*

Jellačić bevonulása Pestre 1849. január 5-én

(Vinzenc Katzler litográfiája)

Csak nem danolnak? Van ezöknök jó dögük? A falakon átszűrődő dallam ismerős volt, az Árnýékhuszárok a Kossuth-nótát énekelték. Hadd danoljanak. Más örömkünk sincsen, morogta dédapám, és a pohár után nyúlt.

Vásárhelyön legalább lefotografálták őket, nézett föl újságjából a legöregebb fiú. Városi díjnok volt, az első tanult ember a családban. Behítták őket a városházára, aztán szép sorjába leültették őket a masina elé. A felének elfelejtötték odairni a nevit – jelzöm, mög sé kérdezték –, de legalább az arcuk ott van. Mögnézhetik őket száz év múlva is. Ezekbül itt ennyi sé marad. Ha a temetőbe elkorhad a fejfájuk, még jel se lösz utánuk. Pedig mindenüket odaadták a hazáért!

Mög sé hívták őket, mikor a Kossuth-szobrot avatták, morfondírozott tovább dédapám. Akkor még mind mög-vótak. Aztán, hogy mégis odamöntenek, elküdték őket utolsónak, hátra. Hogy mit akarnak itt ebbe a vásott gúnyába? Csak a végin töhették oda a koszorújukat.

Még azt mondják, hogy nem felejtötték el őket; házhelyet is kaptak a várostól!, szólalt meg újra a legöregebb fiú, és hangjában olyan keserű gúny érzett, hogy a sutban megbújt kisfiú is észrevette. Kaptak ám, kimérték nekik jutalmul a Csürhejárást, ahová a disznókat hajtották a nagyapánk idejében, mer még aszálykor is vótak ott pocsolyák. Mög nád is nőtt rajta, jó magos, oda jártunk gyerekkorunkba bibictójást cserkészni.

Hirtelen zaj támadt kint, lábdobogás, ajtócsapkodás. Tóni, a legkisebb kifutott a gangra és a többiek is utána, de ott már nem volt senki. Egyedül apám maradt bent, és az ablakon át látta, hogy az Árnýékhuszárok végigmasíroznak az úton. Elöl a Prédikátor Fia bicegett, vállán a szétlőtt zászlóval, utána a többi, de nem sokáig látszottak, néhány lépés után beleolvadtak a ködbe. Semmi nem maradt utánuk, csupán a kiürült boroskancsó és az avas szalonna bőre a szúrágta asztalon.

5.

A Teknyőkaparó jóslatai mind beteljesedtek, és dédapámnak igaza lett, az álmában látott dudások nem jót jelentettek, a következő évben kitört a világháború. Három fia a balkáni frontra került, ahol kitanulták a katonáskodás mesterségét; lövészárokban, pergőtűzben, rohamban helytálltak, és tizennyolcban szerencsésen hazatértek, még időben, hogy spanyolnáthában haldokló dédanyám szemét lefogják.

Apám a második világháborút járta meg. Neki sem esett baja, és híven megőrizte az Árnýékhuszárok emléket. Halálos ágyán is emlegette őket, hagymázos látomásában gyakorta megjelentek. Akkor azonban már nem heten voltak. Mögöttük sorakoztak a mankóval bicegő első világháborús veteránok, a lefagyott lábú doni katonák és a megnyomorított lelkű ötvenhatosok.

Egy egész Árnýékhadserég.

ÁGOSTON CSILLA

Élő anyag

*Egy „necsináld” és egy „vigyázzrám” közt
hagyom, hogy nehéz izmaid rám kösd,
inakból megszótt ünneplő ruhát,
cipelem csontjaid kalciumát,
karodban élő anyagként rezgek,
bennem az angyalok is véreznek,
ha megfogsz. És szorítasz, mert tudod,
neked csak a lélek, nem a test jutott.*